

Egy elfeledett szocialista író

FARKAS ANTAL: ÜNNEP KÉSZÜL

Alig néhány hónapja, hogy egy nyolcvanas éveiben járó ismerősömtől hallottam, éppen szorgalmazta a pesti Népszava könyvkereskedésben, mikor adják ki Róka Tóni verseit. Azt válaszolták neki: nem egyhamar. És most a szegedi Somogyi-könyvtár jóvoltából kezemben a hetedfélves kis kötet: a méltatlanul elfeledett szocialista író, Farkas Antal legjobb költeményei és novellái, Szabolcsi Gábor válogatásában és értő előszavával.

„Farkas Antal... proletár költő — írta róla Ady 1914-ben — talán a legkülönb, de egyben nagyon előkelő poeta is. Kötik a kipróbált formák, ha biztos és töri őket, de a zseni, a géniusz illata csap meg, mint májusvirágos ág, egyik-másik versében.”

Ady elismerése túlzott, de talán kegyes jóvátételnek szánta, hiszen költészetével, zsenijének erejével árnyékba borította jóformán az egész Kassák előtti szocialista költőnemzedéket. Farkas Antal költői kibontakozása és népszerűsége a század első két évtizedére esik. A Viharsarokból származott, elszegényedő értelmiségi családból. Fiatal éveiben lehetett tanúja annak az agrárszocialista mozgalomnak, amely futótűzként terjedt a szegénység körében, s ahol a szocializmus nemzetközi eszméi egy lappangva is jelenlevő parasztforradalmi és eretneken vallásos tudatformával elegyedtek. A mezőtúri tanyavilág „gyilkos” iskolájában (elődje kiirtotta feleségét, három gyermekét és önmagát) hét évig tanítoskodik, miközben a tanítói oklevelet is megszerzi. Ebből az élményvilágból következik, hogy Farkas Antal igazán, belülről a paraszti lelkivilágot ismeri, annak rezdüléseire és drámáira érzékeny. Makói és szegedi hírlapíróskodása pedig a függetlenségi párti, parasztközel polgári radikalizmus-sal ismerteti meg, amelyet Juhász Gyula, József Attila, Erdei Ferenc is átélt, s amelyet nem sok választott el a szocialista eszméktől.

Ma már nehéz elképzelnünk a századeleji hírlapíró robotmunkáját, akinek egyszerre kellett szállítani rendőrségi drámát, közéleti panamát, írni hetente több bökverset, krónikát, tárcát, színikritikát. Az „acélhegyű ördög” a jó szemű, lényeglátó, könnyű, rutinos tollúakat hívta el. Az igazi irodalmi munka csak a grafomániás mennyiségű írnivaló után következhetett. Farkas Antal könnyedén és gyorsan írt, verset, tárcát egyformán. Erény és teher is ez, többnyire azonban a műgond látta kárát. Farkas Antal kezdőként a népnemzeti iskola jól bevált versmondatain görgette a ritmust, később Ábrányi Emil és Kiss József hatása is feltűnik. Újságíró-poéta volt, a napi írnivaló nem engedte a meditációt, a költői elmélyülést, a műgondot, a megcsiszolt variánsokat.

Elsődlegesen valóban érzelmi költő, az elmélet inkább a könnyebb-sematikusabb megoldás irányába csábítja, mintsem az eszme által kialakítható, átélt erkölcsi-lelki világréteg kiküzdésére. Műveltségében sok az autodidakta vonás, ezen ötletszerűséget, hézagosságot értek. Tudatosságára elsősorban a darwini—haeckeli evolúciós monizmus nyomta rá bélyegét, sokszor problémátlán optimizmussal. (Álmaink.) Társadalomszemlélete a polgári radikálisból a szociáldemokrata „érzelmi” marxizmusig jut el, éles antiklerikalizmussal és úrgyűlölettel. Az uralkodó szocialistaellenes közhelyekből így alakít proletár öntudatot: „Hazafiak vagyunk mink is, / Habár érdemrendünk nincs is. / Nemességet ad számunkra — / Nem az udvar — de a munka!”

Költő és közönsége még soha ennyire szoros kapcsolatban nem állt, mint a munkásmozgalom középső szakaszában. Nincs e korban szocialista gyűlés, „kultúrest”, ahol költeményeit ne szavalnák. Természetes, hogy Farkas Antal hatásra törekszik, jól szavalható, világosan tagolt, enjambement nélküli versszakokra, amelyek egyenesen haladnak az érzelmi feszültségív feloldása, a csattanó felé. Lehetetlen megkülönböztetni, hogy ebből a szempontból Heine, Freiligrath vagy Ábrányi Emil

volt-e rá nagyobb hatással. Verseinek érzelmi és élményfedezete van, ezért lehet hatásos és igazán lelkesítő. Forradalmi büszkeség és évszázados paraszti düh egyedül nála az említett „érzelmi” szocializmussal. Dózsát, Rákóczit, Bercsényit, a kurucokat érzi hagyománynak.

A háború évében kiadott könyvéről írja Komlós Aladár: „... azt kellene hinnünk, hogy a magyar szocialista mozgalomnak még 1914-ben is a vallás a fő ellenfele, mert egy XVI—XVII. századi énekeskönyvben sem játszik nagyobb szerepet a vallási képzetkincs, mint Farkas Antalnál.” Kár, hogy félreértése korábbi tanulmányából még az akadémiai kézikönyvbe is változatlanul belekerült. Az, hogy Farkas antiklerikalizmusa, evilágisága, sőt forradalmi öntudata is a vallási képzetkincs nyelvén szól, nem ellentmondás, éppen ez menti meg a száraz-didaktikus elvontságtól, teszi lendületesen meggyőzővé (Pünkösdi szolozsma, A két Jézus). Éppen azért kapcsolja a közkeletű keresztény mitológiát verseibe, hogy e képzeteken nevelkedett hallgatóságára nagyobb hatást gyakorolhasson. Az ő Krisztusa a felemelt fejű, megnyilatkozó, mindenki nyelvén érthetően szóló, az álmokat testté váltó vezető, a megújodás, a népek testvériségének és szabadságának szimbóluma.

Költőnek népszerűbb volt, prózáirónak tehetségesebb. Úgy látszik a kisebb prózai formák nem nyűgözték, Tömörkény szegedi iskolája élményvilága, tehetsége legjobb vonásait szabadította fel. Ezért tudta meghaladni mind az anekdotikus hagyományt, az idillt, mind a Népszava-novella sematikus nyomornaturalizmusát. Furcsa ellentét, de társadalomszemlélete novelláiban tágasabban bontakozik ki, mint lírájában, észreveszi az osztályellentétek „ravaszságait”, a paraszti-emberi tudat és kapcsolatok bonyolultságát, furcsa drámáit. Néhány novellája a kor művészetének legjobb színvonalán áll.

Szabolcsi Gábor korábban egy alapvető tanulmányban tárta fel a magyar szocialisztikus novella kezdeteit, köztük Farkas Antalét is. Csak a szűkös terjedelemmel magyarázható, hogy Farkas 1919 utáni írásaiból egyetlenegy sem vett fel a kötetbe. Pedig a Bécsbe emigrált, s ott Róka Tóni, Bujdosó Péter álnéven publikáló író természetéből akad még menteni való.

Manapság, amikor másodrendű új írások olyan könnyen akadnak fenn kiadóink rostáján, ez a szerény terjedelmű, jelentős válogatás reméljük felhívja pesti kiadóink figyelmét egy nagyobb válogatásra, szocialista hagyományaink nemcsak történeti érdekű, hanem eleven ápolására. (A *Somogyi-könyvtár kiadványa.*)

BOKOR LÁSZLÓ

